

Obliczenia Naukowe – Lista 5

Zadanie 1 – Eliminacja Gaussa

Opis problemu

Nie można użyć standardowej metody ze względu na zbyt duży rozmiar i rzadkość macierzy. Macierz jest regularna, blokowa, z czego każdy rodzaj z trzech bloków tworzy diagonalę. Taka budowa pozwala zoptymalizować algorytm eliminacji Gaussa, by można go użyć do odpowiednio przechowanej macierzy.

Sposób przechowania macierzy

Pamiętanie wszystkich zer w macierzy byłoby bardzo nieefektywne oraz niepotrzebne, dlatego użyta została odpowiednia struktura języka Julia - `SparseMatrix`, która zapamiętuje jedynie wartości niezerowe. Ponieważ `SparseMatrix` przechowuje wartości w porządku kolumnowym, a w metodzie eliminacji Gaussa rozważamy przede wszystkim wiersze, przechowywana jest właściwie macierz transponowana. Jako szczegół implementacyjny, nie będzie to brane pod uwagę w dalszych rozważaniach.

Metoda eliminacji Gaussa

Standardowy algorytm eliminacji Gaussa (bez wyboru elementu głównego) zakłada stopniową eliminację zmiennych w odpowiednich wierszach poprzez odejmowanie innych wierszy, aby układ $Ax=b$ zastąpić równoważnym $A'x=b'$ gdzie A' jest macierzą trójkątną górną.

W tym celu, dla $i=1,2,\dots,n-1$ (gdzie n to rozmiar kwadratowej macierzy A) odejmujemy od wierszy A_j , $j=i+1,\dots,n$ krotność $\frac{A_{i,k}}{A_{k,k}}$ wiersza A_i .

Standardowa metoda eliminacji Gaussa ma złożoność $O(n^3)$.

Modyfikacje

Ze względu na rzadkość macierzy i jej regularną budowę algorytm można przyspieszyć, znacznie redukując ilość wykonywanych operacji, w szczególności tych z zerem.

Diagonalna budowa macierzy zapewnia, że wiele elementów, które w metodzie Gaussa należy zerować, już zerami będzie. Dzięki regularnej strukturze możemy oszacować, który wiersz będzie ostatnim, dla danej kolumny ρ , w którym wartość w tej kolumnie będzie niezerowa.

Ponieważ macierz B_k ma tylko dwie ostatnie kolumny z l kolumn niezerowe, jej wartości wpływać będą jedynie na co $l-1$ i l -tą wartość $LASTROW(\rho)$. W pozostałych przypadkach, ostatnimi niezerowymi wartościami w kolumnie będą wartości z macierzy A_k . Można więc wyprowadzić wzór:

$$LAST\ ROW(\rho) = \min\{l+l \cdot \left\lfloor \frac{\rho+1}{l} \right\rfloor, n\}$$

Zauważmy, że w przypadku $\rho = l-1$ lub $\rho = l$ wartość $\left\lfloor \frac{\rho+1}{l} \right\rfloor = 1$, więc zostaną wzięte pod uwagę wartości z B_k .

W podobny sposób można znaleźć wyrażenie opisujące indeks ostatniej niezerowej kolumny dla danego wiersza η . W rozpatrywanej macierzy wartość ta zawsze znajdzie się w diagonalnej macierzy C_k . Zauważmy, że te są zawsze odległe o l od diagonalnej macierzy A , stąd mamy prosty wzór:

$$LAST\ COLUMN(\eta) = \min\{\eta + l, n\}$$

Warto zauważyć, że w wyniku kolejnych kroków eliminacji Gaussa nie pojawią się żadne niezerowe wartości powyżej diagonalnej macierzy C_k , więc wartość $LAST\ COLUMN(\eta)$ pozostanie aktualna do końca.

Cały zmodyfikowany algorytm wygląda następująco:

```
for k = 1 to n-1
  lastrow = LAST ROW(k)
  lastcol = LAST COLUMN(k)
  for i = k+1 to lastrow
    z =  $\frac{A_{i,k}}{A_{k,k}}$ 
     $A_{i,k} = 0$ 
    for j = k+1 to lastcol
       $A_{i,j} -= z \cdot A_{k,j}$ 
     $b_i -= z \cdot b_k$ 
```

Zakładając, że l jest stałe, złożoność zmodyfikowanego algorytmu wynosi $O(n)$, ponieważ zewnętrzna pętla wykonuje $n-1$ przebiegów, a wewnętrzne pętle odpowiednio maksymalnie $2l$ i l .

Algorytm podstawiania wstecz

Aby z otrzymanego w wyniku eliminacji Gaussa układu trójkątnego otrzymać wektor x , należy wykonać jeszcze jeden krok, jakim jest algorytm podstawiania wstecz. Algorytm jest dość trywialny, by nie przywoływać go w formie pseudokodu. Zauważmy jednak, że dzięki znajomości

$LAST\ COLUMN(\eta)$ możemy ograniczyć liczbę operacji dodawania do l . Jeśli l jest stałe, ze złożoności $O(n^2)$ schodzimy do $O(n)$.

Metoda eliminacji Gaussa z częściowym wyborem elementu głównego

Standardowa metoda może nie działać (lub działać nieprawidłowo w arytmetyce zmiennoprzecinkowej) w pewnych szczególnych przypadkach:

1. Na diagonalnej macierzy A pojawia się zero.

2. Wartość na diagonalu macierzy A jest bardzo mała.

Aby sprostać takim macierzom, stosuje się częściowy wybór elementu głównego. Zmiana polega na wyborze w i -tym kroku takiego wiersza, dla którego wartość w i -tej kolumnie jest największa.

Ponieważ zamiana wierszy jest czasowo nieefektywna, tworzony jest wektor permutacji wierszy π , który przechowuje aktualny indeks i -tego wiersza w macierzy A , tak, że prawdziwy i -ty wiersz znajduje się w pamięci pod A_{π_i} .

Częściowy wybór elementu głównego sprawia również, że wiersze mogą zostać odjęte w innej kolejności, przez co tracona jest stała właściwość $LAST COLUMN(\eta)$. Potrzebne jest więc szersze oszacowanie. Ponieważ od i -tego wiersza odejmować będziemy tylko te wiersze, które w mają w choć jedną „wspólną” kolumnę (tj. taką, że w obu wierszach w danej kolumnie jest wartość niezerowa), możemy policzyć, jak najdalej mogą znajdować się dwa wiersze, które mogą być od siebie od siebie odejmowane. Stąd wzór:

$$LAST COLUMN'(\eta) = \min\left\{2l + l \cdot \left\lfloor \frac{\eta + 1}{l} \right\rfloor, n\right\}$$

Zmianie musi ulec również algorytm podstawiania wstecz, biorąc pod uwagę nowe $LAST COLUMN'(\eta)$ oraz wektor permutacji wierszy π . Nie wpływa to jednak na jego złożoność dla stałego l .

Poniższy algorytm przedstawia zmodyfikowany algorytm z częściowym wyborem elementu głównego:

```

 $\pi = \{1, 2, \dots, n\}$ 
for k = 1 to n-1
    lastrow =  $LAST ROW(k)$ 
    lastcol =  $LAST COLUMN'(k)$ 
    for i = k+1 to lastrow
        r = m such that  $A_{\pi_m, k} = \max(|A_{\pi_q, k}| : q \in \{i, \dots, lastrow\})$ 
         $\pi_k, \pi_r = \pi_r, \pi_k$ 
         $z = \frac{A_{\pi_i, k}}{A_{\pi_k, k}}$ 
         $A_{\pi_i, k} = 0$ 
        for j = k+1 to lastcol
             $A_{\pi_i, j} -= z \cdot A_{\pi_k, j}$ 
         $b_{\pi_i} -= z \cdot b_{\pi_k}$ 

```